

Κτίριο γραφείων / Εμπορικό κτίριο, στη Λεωφόρο Παπανικολή στο Χαλάνδρι. Αρχιτέκτονες Γιώργος και Ελένη Μανέτα. Εδώ πρόκειται για το επιτυχημένο αποτέλεσμα, εναρμονισμού πολλαπλών συστημάτων, αποσύνθεσης και ανασύνθεσης στοιχείων του κλασικού φέροντος οργανισμού μετόν αρμέ του λεκανοπεδίου, με διαθέσιμες κολάζ υλικών και χρώματος (στιγμάτα).

ΕΠΤΑ ΚΤΙΡΙΑ ΠΟΥ ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ

Επτά κτίρια της Αθήνας που αντιπροσωπεύουν προσπάθειες ενσυνείδητου συνθετικού προβληματισμού και έχουν βαθιά τις ρίζες τους στο διεθνή αρχιτεκτονικό προβληματισμό των ημερών μας ενώ θα μπορούσαν να πάρουν "μετάλλια" διεθνώς, χάνονται μέσα στη συνθετική φτώχεια και το χάος του συνόλου που τα περιβάλλει.

Του Αντώνη Κ. Αντωνιάδη, ΕΜΠ, ΑΙΑ, ΑΙCΡ, Καθηγητή Αρχιτεκτονικής UTA

Φωτογραφίες: Αντώνης Κ. Αντωνιάδης
Είναι δύσκολο να πολεμήσουμε στο γούστο. Αυτό το ήξεραν καλά οι Ρωμαίοι. Ο αγώνας μάλιστα γίνεται όλο και πιο δύσκολος, ιδίως

στον τομέα του χώρου, όπου οι παραστάσεις κι οι εμπειρίες των περισσότερων, γαλουχούνται από τα έξτρα ένθετα περιοδικών ποικιλής ύλης και εφημερίδων παρά

από την προσωπική εμπειρία αρετούχων παραδειγμάτων του περιβάλλοντος στο οποίο ζούμε. Δεν είναι τυχαίο ότι η αρχιτεκτονική δεν συμπεριελήφθη στα "πα-

ράσημα" του Προέδρου της Δημοκρατίας φέτος. Και μάλλον θα πρέπει να περάσουν αρκετά χρόνια μέχρι να γίνει κάτι τέτοιο... Ποιοί θα τον συμβουλευούσαν να

Κτίριο γραφείων εταιρίας Glaxo, στη Λεωφόρο Κηφισίας στο Ψυχικό. Αρχιτέκτονες: Κ. Κυριακίδης και Συνεργάτες Α.Ε. Τ. Εξαρχόπουλος - Γ. Αποστολάκος. Υψηλό δείγμα μοναδικότητας και μιμιμαλιστικής μορφολογίας στον τόπο μας (για περισσότερα βλέπε άρθρο για Κυριακίδη).

Κτίριο γραφείων "Ευρωπαϊκή Πίστη", στη Λεωφόρο Κηφισίας. Αρχιτέκτων Στέλιος Αγιοστρατίτης και συνεργάτες. Η αξία του κτιρίου έγκειται στο ότι παίρνει "κλου" και δουλεύει συμβιωτικά (φόντο-ύψος αρνητικού εξωτερικού χώρου) με το γειτονικό συγκρότημα κατοικιών του Νίκου Βαλσαμάκη που είναι ένα αξιοδιατήρητο δείγμα της αρχιτεκτονικής του '60.

Κτίριο γραφείων στη γωνία Λεωφόρου Κηφισίας και Πανόρμιου, στους Αμπελόκηπους. Αρχιτέκτων Στέλιος Αγιοστρατίτης. Το κτίριο αυτό διακρίνεται γιατί μεγιστοποιεί μικρο-πολεοδομικές επιδιώξεις (ένταξη, στρίψιμο γωνίας κ.τ.λ.) όσο και αρχιτεκτονικές (κλίμακα και λιτότητα του στερεοπλαστικού του), αντιμετωπίζοντας τα πάντα συνθετικά (σήμανση-ταμπέλες) σε ένα δύσκολο και μικρό οικόπεδο.

Κτίριο γραφείων και έκθεση εμπορικών ειδών στη Λεωφόρο Αθηνών στο Χαϊδάρι. Αρχιτέκτονες Νίκος Λυκούδης - Γιώργος Σταθόπουλος. Το κτίριο αυτό διακρίνεται γιατί καταφέρνει να επιβάλλει μέσω της πρόσφαρης νεο-μοντερνιστικής επιλογής του, ένα ενσυνείδητα αρμονικό σύνολο με πολύ ευχάριστες αναλογίες και χρώμα, σε μια από τις πιο "χαοδέστερες" αθηρικές του λεκανοπεδίου.

δώσει το παράσημο; Οι αρχιτέκτονες, οι καθηγητές, οι εκδότες; Τι να βραβεύσει ο άνθρωπος; Την ιστορική φλυαρία, τον διακοσμικό παραλογοισμό μαρμάρου κολλημένου στο γυαλί, το αλαλούμ και το χάος; Τον μεταμοντέρνο ιστορισμό, τα παραδοσιακά σκηνογραφήματα ορισμένων, τις υψηλοτεχνολογικές απομιμήσεις, την πληθώρα των υλικών, την ανυπαρξία αντιμετώπισης του εσωτερικού με το εξωτερικό, τα προκάτ τζακία, τις πλαστικές πέργκολες, το νεομπαρόκ σε τοιμένο και μάρμαρο, ή τον αριθμό των γωνιών και συνδέσεων πανάκριβων γυάλινων "αραβουργημάτων" που ποζάρουν για κτίρια γραφείων σε αρκετά σημεία της Αθήνας και των επαρχιών. Κάπου λοιπόν το "γούστο" θα πρέπει να κάνει μερικές ερωτήσεις πριν αποφανθεί, ώστε σιγά σιγά να γίνει "αισθητική".

Επίσημα όμως φαίνεται ότι περνάμε μια μεγάλη κρίση Αισθητικής

στη χώρα μας, εμείς, οι απόγονοι αυτών που διδάξαν στον κόσμο το ωραίο. Και αναντίρρητα, οι περισσότεροι από αυτούς που υπηρετούν την αισθητική του χριστού χώρου στον τόπο μας, είτε σαν αρχιτέκτονες, διδάσκοντες ή κριτικοί, φαίνεται να παραπέσουν με τα άκρα. Πλείστοι από τους εξασκούντες το επάγγελμα (που απαξιώνουν να θεωρήσουν τους εαυτούς τους επαγγελματίες), φαίνεται να μην έχουν ξεπεράσει ακόμη την λαίλαπα του ιστορικού μεταμοντέρνου (που εδώ και χρόνια έχει τελειώσει στο εξωτερικό). Άλλοι, που έχουν αυτή τη στιγμή στα χέρια τους τη δύναμη του αρχιτεκτονικού τύπου στην Ελλάδα, συνήθως αρχιτέκτονες μονομερούς θεωρητικού προσανατολισμού με ελάχιστη ή και καμία προσωπική ευθύνη χριστού έργου στο ενεργητικό τους, προωθούν πρόσφατα, μοντέλα ενός απόλυτα διαγραμματικού μοντερνισμού, επαναφέροντας μορφολογία μο-

νοτονίας και μηδενισμού που ευνοήθηκε από τους Μαρξιστές αρχιτέκτονες της Ιταλίας και τους παρεπιδημίσαντες στα Χάρβαρντ και Κορνέλλ, στις δεκαετίες των '70 και '80 (Krier, Rossi, κ.τ.λ.). Πρόκειται για μορφολογικά μοντέλα που πρόσφατα ευνοήθηκαν από την επέλαση των computers στα αρχιτεκτονικά στούντιο και τα γραφεία, μια και ο σχεδιασμός στον υπολογιστή γίνεται ευκολότερα και γρηγορότερα με "γραμμικές" επαναλήψεις. Το ανάμεσα στην παραζάλη του ιστορισμού και του απάνθρωπου διαγραμματισμού, ελάχιστους φαίνεται να απασχολεί. Αντίθετα, φαίνεται ότι υπάρχει ενεργοποίηση παραγραφής από τον Ελληνικό διάλογο φωνών σαν την παρούσα, που μόνο στο εξωτερικό της έχει επιτραπεί να ακούγεται από τα μέσα του '70 μέχρι σήμερα - όνομα Ελληνικό-ήχο δίπλα στους Frampton, Tschumi, κ.τ.λ. Μια κριτική θέση η δική μας που υποστηρίζει την αντι-

μετώπιση του αρχιτεκτονήματος μέσα από πολλαπλά επίπεδα αναφοράς ("Inclusivity"), συνθετικό αποτέλεσμα διαχρονικών αρχιτεκτονικών αρετών που βρίσκουμε σε άφθονα παραδείγματα της Ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, τόσο στο μεμονωμένο κτίριο, όσο και στον ευρύτερο χώρο. Αρχιτεκτονικών αξιών δηλαδή που ενέπνευσαν σημαντικούς αρχιτέκτονες του αιώνα μας, σαν τους Le Corbusier, Alvar Aalto, Jörn Utzon, Ralph Erskine, Ricardo Legoretta, Antoine Predock, Juha Leiviskä και άλλους, που έκαναν και κάνουν ανθρώπινη αρχιτεκτονική. Αυτές οι αξίες και τα παραπάνω πρότυπα, πλίν του Le Corbusier, φαίνεται να λείπουν παντελώς από το πλαίσιο γαλουχίας του σημερινού μας γούστου, την αρχιτεκτονική μας παιδεία και τα μέσα αρχιτεκτονικής ενημέρωσης (μπράβο στους φοιτητές του ΕΜΠ που πρόσφατα, απ' όπι έμαθα, έκαναν διάλεξη για τον Ri-

cardo Legoretta).

Από τα άρθρα που παρουσίασα μέχρι στιγμής στο "Buildings", από τους αρχιτέκτονες και το έργο που επέλεξα να μιλήσω, θά 'χει πιστεύω διαφανεί, ότι υπάρχουν όντως παραδείγματα "αρχιτεκτονικών χυμών" πέρα από τα όσα μας άφησαν οι Πικιώνης, Ζενέτος, Κωνσταντινίδης. Ότι είναι δυνατό να λυθούν δύσκολα αρχιτεκτονικά συγκροτήματα, τόσο μικρά όσο και μεγάλα, όπου ο άνθρωπος μπορεί να αισθάνεται άνετα, και να είναι ευγνώμων προς αυτά. Δεν έχει καταφέρει ακόμη η πρόσφατη αρχιτεκτονική μας, στο σύνολό της να αγγίξει το "ανθρώπινο" και "αισθησιακά λιτό", το "κάπ" αυτό που πέτυχαν οι τόσο αρχιτέκτονες του '60 που μας άφησαν τις πλαζ του ΕΟΤ, τη Βουλιαγμένη, το Λαγονήσι και την Κυλλίνη. Να χαιρεσαι τους παλμούς της ζωής ευφραίνοντας όλες τις αισθήσεις σου. Και είναι τρομερά δύσκολο, να επικοινωνείς αυτά με λόγια, σ' ένα κοινό που δεν έχει δει ή δεν έχει την εμπειρία του ή θετικό μπορεί να γίνει με το χτιστό περιβάλλον στις μέρες μας. Πιστεύω λοιπόν ότι πρέπει να πηγαίνουμε να βλέπουμε κτίρια, όπως πηγαίνουμε στο σινεμά ή στο "Μέγαρο". Να γράφουμε γράμματα στις εφημερίδες γι' αυτά, καλώντας την προσοχή του κοινού και τιμώντας τους δημιουργούς τους. Όπως και σ' όλα τ' άλλα, έτσι και στην αρχιτεκτονική μπορούμε να βοηθήσουμε. Η "Καθημερινή" αυτή τη στιγμή κάνει θεάρεστο έργο. Σιγά σιγά θα εκκολαφθεί κάποια δική μας Ada Louise Huxtable ή ένας Paul Goldberger. Αρχή είναι. Σιγά σιγά, αν τα πράγματα προχωρήσουν έτσι, το μήνυμα θα περάσει. Πολλά κτίρια θα πάνουν να γίνονται από τους αδαείς, και σιγά σιγά θα γυρίσει η μπακέτα του σχεδιασμού, σ' εκείνους που ανήκει, στους αρχιτέκτονες, τους κατ'εξοχήν παιδευμένους να συνθέτουν για τις ανάγκες του ανθρώπου και την αισθητική του απόλαυση. Δεν θα πρέπει να νοείται πολιτισμένος ο Έλληνας που με ήσυχη συνείδηση αφήνει την ευθύνη σχεδιασμού του κτίριού του σε μη αρχιτέκτονα, δηλαδή σε μη εκπαιδευμένο στη σύνθεση, ασχέτως με το τι επιτρέπουν οι υπάρχοντες νόμοι (σιγά σιγά κι αυτοί θα πρέπει ν' αλλάξουν).

Πιστεύω ότι τα κτίρια που διάλεξα να θέσω στην προσοχή σας, και να σας καλέσω να περάσετε να δείτε, αντιπροσωπεύουν προσπάθειες ενουσιειδούς συνθετικού προβληματισμού. Αναφέρθηκα μόνο σε μια τυπολογία για να υπάρχει ομοιογένεια. Δεν ανή-

Κτίριο γραφείων ΓΕΚ Ψυχτικής, στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Αρχιτέκτων Αλέξανδρος Τομπάζης και συνεργάτες. Προσπάθεια με έκδηλες προθέσεις αντιμετώπισης της όψης σαν ένα ανεξάρτητο συνθετικό πλαίσιο λειτουργίας (έναν "τοιχώ που αναπνέει - ευέλικτη όψη"), που υπακούει στους νόμους των αναλογιών, με νέα υλικά και τολμηρό (για τα καθ' ημάς), αλλά ευπρόσδεκτο, χρώμα.

Κτίριο γραφείων μικρής κλίμακας, στη Λεωφόρο Κηφισίας, στο Ψυχικό. Αρχιτέκτων Ιάσων Ρίζος. Το κτίριο αυτό είναι δείγμα αμειλικτής πειθαρχίας στη στερεομετρική υπόσταση του συνόλου, ευχάριστων αναλογιών, μονοχρωμίας, ανθρώπινης κλίμακας, λεξιλογίου μάζας (και αφαιρέσης μάζας), με απόλυτη επιτυχία της Ελληνικής αισθητικής αρετής του "λιτού".

κουν στα δυο άκρα που μας μαστίζουν, ορισμένα από αυτά δε, έχουν βαθιά τις ρίζες τους στο διεθνή αρχιτεκτονικό προβληματισμό των ημερών μας. Θα μπορούσαν μάλιστα να πάρουν "μέταλλα" διεθνώς. Δυστυχώς όμως χάνονται μέσα στη συνθετική φτώχεια και το χάος του συνόλου που τα περιβάλλει, έτσι κι αν οι τρεις αρτηρίες στις οποίες βρίσκονται είναι από τις σημαντικότερες της πόλης. Όπως είχε πει κάποτε αστεειευόμενος ο συνάδελφός μου Bob Walters, αρχιτέκτονας / Καθηγητής στο Νέο Μεξικό: "Αρχιτεκτονική είναι ασχημονιά στο σώμα της πραγματικότητας", δηλαδή σταγόνα στον ωκεανό. Σ' αυτό το σύντομο πολεμικό σημείωμα δεν μπαίνω σε βαθύτερη αισθητική ανάλυση με προσπάθεια να δικαιώσω τις επιλογές μου. Το κάνω όσο πιο περιληπτικά μπορώ στις λεζάντες των φωτογραφιών, αν και πολλά καλά κτίρια είναι αδύνατο να φωτογραφηθούν. Ο στόχος μου είναι άλλος. Θέλω να καλέσω τους δημιουργούς των κτιρίων αυτών, αλλά και άλλων που έκαναν έργο με στοχασμό, στην Αθήνα και σ' όλη την Ελλάδα, να πάρουν τη σκυτάλη. Πολύ θα ήθελα να μάθουμε από τους ίδιους, μέσα από φωτογραφίες, κατόψεις και τομές, π επεδίωξαν, πως το κατάφεραν. Θά-θελα δηλαδή ν' αρχίσουν οι καλοί Έλληνες αρχιτέκτονες, ασχέτως ηλικίας (τι τρομεροί αυτοί οι διαχωρισμοί με βάση την ηλικία), γνωστοί και άγνωστοι, να μιλήνε οι ίδιοι για τα κτίριά τους, με λόγο αρχιτεκτονικό, όπως κάνουν όλοι οι στοχασόμενοι και μη ανηγρόφοντες, πρωτογενείς αρχιτέκτονες του κόσμου. Κι όχι μονάχα με περιγραφές. Να μπουν βαθύτερα. Η σιωπή, και η μάσκα του "καλλιτέχνη" δεν είναι, παρά, πολλές φορές, η ενοχή εκείνου που αντιγράφει, ή που συμπράττει σε πράγματα που δεν θέλει ν' ακουστούν.

Βγείτε απ' την τουλάπα, μιλήστε για το έργο σας, αν πραγματικά θέλετε η αρχιτεκτονική να πάει μπροστά. Στείλτε τα καλά σας έργα να δημοσιευτούν, αν νομίζετε ότι αξίζουν, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Θέσατε τους εαυτούς σας στον κίνδυνο να μη γίνει μια πρότασή σας αποδεκτή για δημοσίευση. Αυτή είναι εξάλλου η τριβή του πολιτισμού και πολιτιστικού διαλόγου, όχι η σιγή που πεπατημένη των βραβείων και επιχορηγήσεων που έρχονται μέσα από εξασφαλισμένες διαδικασίες, διαγωνισμών σικέ, πολιτικής, κλικες, γραφειοκρατίας και δημοσίων σχέσεων.